

zorného uhla interpretovať tvorbu filozofických osobností. Pozitívne teda hodnotím jednak tematické zameranie a obsahovú kvalitu zborníka (texty majú svoj jasný zámer, štruktúru a metodicky premyslený postup, sú podložené dôkladnou znalosťou problematiky i vedecky poctivým spôsobom spracovania, podopretým náležitou argumentáciou), jednak štylisticky primeranú formu jednotlivých príspevkov. Obsahové rozvrhnutie zborníka je prijateľné, snaží sa rešpektovať tak tematické kritérium, ako aj chronologickú logiku.

Zborník *Pohľady do slovenskej filozofie 20. storočia* považujem tak z hľadiska tematického, ako aj z hľadiska odbornej úrovne spracovania jednotlivých textov za významný prínos a dôležité ohnisko v reťazi bádania týkajúceho sa novších i najnovších dejín filozofie u nás. Rada by som zdôraznila, že ani tam, kde ide o príležitostné texty, nemožno tieto príspevky chápať ako produkt sekundárneho významu. Naopak, odrážajú vedecky poctivé a inšpiratívne úsilie v nových súvislostiach a novým spôsobom znovuobjaviť a doceniť poznatky (a s nimi späté osobnosti), ktoré sme ešte nestihli náležite preskúmať a posúdiť. Bez stimulu, akým bola uvedená konferencia, by takéto prínosné výstupy pravdepodobne nevznikli.

Dagmar Smreková

PhDr. Dagmar Smreková, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR

PODNETNÉ ÚVAHY O MUTIKULTURALIZME

ERICH MISTRÍK: *Slovenská kultúra v multikulturalizme*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2005, 128 s.

Najnovšia knižka E. Mistríka reflektuje procesy prebiehajúce v slovenskej kultúre za posledných pätnásť rokov. V pozadí autorových úvah stoja otázky: Aké miesto patrí slovenskej kultúre v súčasných európskych a politických procesoch?; Kam ju posúvajú súčasné turbulencie?; Ako sa vyrovnáva s mutikulturalizmom, s masovou kultúrou a ľahostajnosťou politických špičiek vo vzťahu k nej?; Aké kroky musí urobiť slovenské školstvo, aby vytváralo podmienky na jej prežitie? Pri hľadaní odpovede na ne autor postupuje cestou spojenia teoretického výskumu, t. j. analýzy a interpretácie kategórií opisujúcich súčasné procesy v kultúre, s interpretáciou historických faktov; s analýzou a interpretáciou kultúrnych artefaktov, štatistických dát, ako aj oficiálnych politických dokumentov. Jeho štýl zámerne nie je prísne analytický, ale populárnejší, výkladový, aby priblížil uvažovanie o súčasných kultúrnych procesoch aj širšej verejnosti.

Text E. Mistríka nás zasvätené (aj na pozadí historických súvislostí) vedie cez

charakteristiku európskej kultúry k špecifikám stredoeurópskeho duchovného priestoru a osobitostiam slovenskej kultúry. Vychádza z toho, že slovenská kultúra sa vo svojom vnútri vždy diferencovala a v tomto procese neustále pokračuje ďalej. Nikdy nebola homogénnou „národnou“ kultúrou, ale má mnoho regionálnych, skupinových, individuálnych, inonárodných podôb. V posledných desaťročiach bola vystavená mnohým tlakom zvonku, ale aj zvnútra, z rozličných oblastí života spoločnosti. Už od 80. rokov uplynulého storočia – napriek uzavretosti vtedajšej spoločnosti – cítila a reflektovala vplyvy postmodernej kultúry, ktoré po roku 1989 naplno vstúpili do duchovného priestoru na Slovensku. Súčasne však rástli aj snahy o jej vlastné sebadefinovanie. Globalizácia, regionalizácia a diferenciacia otvárajú úlohy, ktoré sa zdali byť už vyriešené. Národná kultúra sa diferencuje vnútorne, súčasne je vťahovaná do celosvetových procesov stále väčšieho a rýchlejšieho prenikania a kríženia národných kultúr. Vracia aj staronový problém: Kde hľadať národné zvláštnosti slovenskej kultúry dnes?

No kategória „národný“ získava podľa E. Mistríka v multikultúrnych a globalizačných kontextoch iné významy, než mala v minulosti. Aj jednotlivé fenomény „národnej kultúry“ získavajú v modernom svete inú podobu. Národné hodnoty sa dostávajú do kontextov, v ktorých sa veľmi rýchlo stierajú tak hranice medzi národným a inonárodným, ako aj hranice medzi jednotlivými kategóriami „národného“. V našom prostredí (tak ako vo všetkých postkomunistických krajinách) sa k tomu navyše pridružil prudký vstup spotrebných ideálov do kolektívneho vedomia. E. Mistrík nám však zároveň ukazuje, že diferencovanosť, protikladnosť, paradoxnosť, flexibilitnosť, otvorenosť, neukončenosť, neuchopiteľnosť postmodernej majú svoje hranice – a svet prelomu tisícročí, v ktorom aktuálne žijeme, si to už začal uvedomovať. Kultúra síce zostáva rovnako diferencovaná ako v posledných dvadsiatich rokoch, ale postup diferenciacie v sociálnej a politickej oblasti sa spomaľuje. Ohlasujú sa návraty k tradičným hodnotám, návraty k histórii a metanaráciám, ktoré postmoderna tak ostro ironizovala a odmietala; začínajú sa vytvárať nové metanarácie, ktoré dnes medzi sebou súťažajú. Neuchopiteľné a nepomenovateľné sa ľudia opäť snažia uchopiť, pomenovať, definovať. Stále viac si individuum, sociálna skupina, štát bránia svoje hodnoty a hodnotové hierarchie. Vracajú sa pojmy ako hodnota, pravda, dobro, étos – pojmy pre relativizmus postmodernej buď celkom bezcenné, alebo aspoň maximálne sprofanované a prakticky nepoužiteľné. Navracia sa záujem o problematiku identity a v poslednom desaťročí dochádza k postupnému rozpadu ideálu „multikultúrneho človeka“, teda človeka nezakotveného v nejakej konkrétnej kultúrnej tradícii. Autor akcentuje, že aj multikultúrny človek je bytostne závislý od svojej osobnej identity, ktorá je kultúrnym konštruktom. Ako ukazujú sociálno-psychologické výskumy, možnosť meniť svoju kultúrnu identitu je celkom reálna. Meniť ju však môže len ten, kto v sebe nesie niečo ešte hlbšie – v prípade multikultúrneho človeka je to vedomie Ja (vedomie Ja je, mimochodom, výrazný európsky kontext).

V súčasných kultúrnych procesoch v Európe sú podľa E. Mistríka zrejme dve tendencie: prijímanie spoločných hodnôt a súčasne vznik nových hodnôt neprijímaných spoločne. Preto v jej priestore možno pozorovať vnútornú globalizáciu európ-

skej kultúry, ako aj jej vnútornú diferenciáciu. Spoločné základy a hodnoty sa v celom európskom kontexte upevňujú, ale súčasne sa aj – na úrovni individua, regiónov či spoločenstiev – diferencujú. Ale aj proces diferenciácie je súčasťou vnútornej globalizácie, a to z dvoch dôvodov. Na jednej strane rozvoj individuálnych a skupinových aktivít priamo vyplýva z dvoch globálnych pilierov európskej kultúry – z individualizmu a aktivizmu. Na druhej strane je individualizácia možná vždy len vo vzťahu k niečomu, len v určitom rámci. Keby sa piliere európskej kultúry neglobalizovali dovnútra Európy, nebolo by k čomu vzťahovať individuálne (skupinové, regionálne) aktivity a vlastne by sa o diferenciácii ani nedalo hovoriť.

V rámci globalizácie – ako o tom píše E. Mistrík – môžeme sledovať rozvoj európskej kultúry dvoma protichodnými, i keď vzájomne sa dopĺňujúcimi smermi – cestou približovania, resp. vzd'afovania a cestou unifikácie, resp. diferenciácie. V súčasnej Európe sa posilňuje európska identita a súčasne sa posilňujú identity regiónov, skupín, jednotlivcov. Zjednocovanie spôsobuje, že v rámci globalizácie si čoraz viac uvedomujeme multikultúrny charakter Európy. Diferenciácia v rámci globalizácie spôsobuje to, že multikulturalizmus neustále rastie. Výsledkom týchto protichodných procesov je dôležité poznanie. Po časoch prehnanej tolerancie a otvorenosti, v ktorých akoby všetko bolo prípustné, nastáva obdobie hodnotovej fixovanosti, v ktorom sa Európa sebauvedomuje ako celok (unifikácia), no v ktorom sa zároveň sebauvedomujú aj jej regióny, spoločenstvá, jednotlivci (diferenciácia). Pilieri európskej kultúry sa globalizujú v procesoch unifikácie a diferenciácie kultúry a európska kultúra sa ocitá v situácii prechodu k hodnotovej fixovanosti. Slovensko sa do týchto procesov zapojilo ešte pred pätnástimi rokmi a intenzívne ich prežíva najmä od vstupu do únie. Slovenská kultúra sa napája na procesy zjednocovania európskej kultúry – prijíma aj tie európske hodnoty, ktoré pred časom neprijímala. Súčasne sa aj diferencuje a identifikuje ako svojbytná kultúra v tomto regióne a na tomto kontinente. No diferencuje sa aj vo svojom vnútri. Stáva sa multikultúrnou, zároveň však v nej jestvuje aj tendencia brániť sa pred multikulturalizmom.

Musíme vysoko oceniť fakt, že hoci knižka E. Mistríka je rozsahom nevelká, napísal ju vybrúseným štýlom a veľmi podnetne. Otvára na jej stránkach množstvo náročných problémov a prináša aj zaujímavé odpovede, ktoré sa môžu stať cenným materiálom pre naše vlastné zmysluplné uvažovanie.

Blanka Šulavíková

PhDr. Blanka Šulavíková, CSc.
KVS BK SAV
Dúbravská cesta 9
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: ksbkblan@savba.sk